

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Пламен Златков Георгиев, редовен докторант към НАИМ, БАН, на тема „Селищна система по средните течения на реките Марица и Тунджа през късната бронзова и ранната желязна епохи“

от доц.д-р Румяна Георгиева, член на Научно жури по специалността 2.2. (Заповед I 1829/31.10.2022 г.), за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Обект на изследване в дисертацията на Пламен Златков Георгиев е селищната система по средните течения на реките Марица и Тунджа през късната бронзова и ранната желязна епоха. Разработваната тема е дисертабилна, с ясен географски и хронологически обхват. Съдържанието на труда отговаря на неговото заглавие. То включва Въведение в проблематиката, Увод, пет глави, Заключение, Каталог, Библиография, както и разнородни по вид Приложения (11 карти, 33 табла със снимки и чертежи, таблици, графики и диаграми). Тази структура е приемлива и съобразена със заявените от автора изследователски намерения.

„**Въведение в проблематиката**“ съдържа дълъг екскурс върху праисторическото минало на изследвания район (главно неолитизация и металургия), вместо в него – така, както е направено в автореферата на дисертацията - да бъдат обсъдени актуалността на темата и маркирани основните проблеми на проучването. Впрочем, тук или в увода е било мястото да бъдат изяснени спецификата и инструментариумът на онези изследователски направления, термини и понятия, с които се оперира в този труд: например ландшафтна археология (т.е. пространствените измерения на човешката дейност), антропогеография (т.е. връзката човек - физическа среда - културен пейзаж) и др. В тази наистина необходима теоретична подплата липсва и дефиницията за селищна система, към чиито основни, според дисертанта, елементи „селища, некрополи и светилища“ (с. 43) по-късно са добавени рудници и потенциални пътни (пешеходни) трасета.

В **Увода** авторът представя целите, задачите и методите на изследване, а също териториалния и хронологическия обхват на труда. Макар и кратък, стандартния очерк върху проблемите на хронологията със сигурност щеше да бъде по-полезен, ако наред с познатите периодизации в него бяха намерили място и коментар обобщените данни от

радиокарбонните дати за обекти от и около изследвания район, част от които са останали само като илюстрация в Табло XXXIII от Приложенията.

Първа глава („История на проучванията на късната бронзова и ранната желязна епоха в българската археология“) съдържа историографски преглед, излишно натоварен с археологически данни, които остават извън териториалния и хронологически обхват на дисертацията. За сметка на това във **Втора глава** („Изворова база. Състояние и общи проблеми“) обективно, в детайли и критично е представено актуалното състояние на проучванията в изследвания ареал. За съжаление то напълно съответства на направените от докторанта констатации за липсата на изцяло проучени обекти или на такива със задоволителна стратиграфия, малък брой напълно обнародвани обекти, разминаване между регистрирани и действителни обекти, различна и често дискуссионна интерпретация на техния характер и т.н. На фона на тази крехка изворова база е изненадващо, че докторантът не е забелязал най-малко два важни обекта, които биха допълнили съществено оскъдната информация: за с. Главан (Р. Георгиева, К. Ников. Гроб от ранната желязна епоха край с.Главан. В *Археологически и исторически проучвания в Новоагорско* 2, 2008, 89-101) и за с. Полски Градец (К. Ников, Р. Георгиева, Я. Вълчева. Спасително археологическо проучване на обект от ранната желязна епоха в м. „Дядо Атанасовата могила“ в землището на с. Полски градец, община Раднево. *Археологически открития и разкопки през 2020 г.* София, 2021, 382-385), където са регистрирани погребения в ями „intra muros“.

В **Трета глава** („Топография и ландшафтни характеристики на селищната система през късната бронзова и ранната желязна епоха по средните поречия на р. Марица и Тунджа“) авторът разделя изследваната територия с оглед на нейните физикогеографски характеристики на три части (субрегиони „Марица“, „Сазлийка“ и „Тунджа“), за да може нататък подбрани по едни и същи критерии данни за селищната система във всеки от тях да бъдат анализирани във взаимовръзка помежду си (с. 86). Според докторанта топографският профил на изследвания ареал, състоящ се от доминиращи над равнинни зони ниски хълмове, включва като основен критерий за заселване търсенето на изявиени височини, почви с по-ниско съдържание на глини и близост до водоизточник (с.96-97).

В **Четвърта глава** се обсъжда развитието на стопанството през късната бронзова и ранната желязна епоха, представено въз основа на данни за динамиката на климатичните условия и промените в растителността. Според мен тя е най-слабото

звено в дисертацията. Привлечените сведения за климата например са малко и се отнасят главно за късната бронзова епоха (с. 101). Акцентът върху бронзовата епоха се запазва и в хаотично построения параграф, посветен на земеделието. Едва в последния му пасаж се съобщава важният извод (пропуснат в автореферата), че в края на II – началото на I хил.пр.Хр. в изследвания район се наблюдава забележимо намаляване на горската растителност и увеличаване на обработваемите площи и пасищата (с.106). Изненадващо е, че изводите в необяснимо краткия параграф за животновъдство се опират само на една цитирана публикация, като са пренебрегнати сведенията за количеството и вида на намерените животински кости в проучените обекти (с.107).

Обширният параграф за рудодобив и металургия оставя впечатлението, че те са водещ отрасъл в древната икономика на района, макар експлоатираните находища на метал да са малко. Заради косвените доказателства за обработка на метал не се наемам да оспорвам тяхната роля в стопанството, но съм скептична към твърдението на автора, че изсичането и опожаряването на дъбовите гори в района в изследваното време са свързани основно с металургична дейност (с.107).

Пета глава („Пространствен анализ на селищната система”) е най-важната в труда. В нея авторът предлага един модерен и доказано ефективен в различни области на знанието способ за изграждането на модел, който реконструира живота в изследваното време и ареал благодарение на специфичен пространствен анализ, осъществен с технически средства (Географски информационни системи, с.120 и сл.). Въз основа на този анализ е посочен район (територията на ЕК „Марица-Изток”) с „оптимален териториален обхват и гъстота на проучени археологически обекти, които да представят селищния модел през късната бронзова и ранната желязна епоха според настоящото състояние на проучванията” (с. 124). Прочитът на резултатите от това изследване (наклон и изложение на терена, данни за почви, гъстота, свързаност и разстояния между обектите) е впечатляващ, но трябва да се има предвид, че заради минните дейности обектите тук рядко са пълноценно проучени и че понякога добитата за тях информация е компрометирана, а промените в релефа са необратими. Що се отнася до предложението от докторанта модел за „съществуването на малки скотовъдни групи от хора с полуномадски начин на живот, за които е присъща сезонна миграция на микро- и макрорегионално ниво” (с.130), бих казала следното. Дългогодишният ми опит в проучването на обекти на територията на „Марица-Изток” сочи, че сравнително малкото количество открити животински кости, палеоботаничните данни за

отглеждането на житни растения и наличието на съдове с определени функционални характеристики (например хранилища с голям обем) свидетелстват по-скоро за интеграция между земеделие и скотовъдство в района през ранната желязна епоха. Ако съществува подвижно скотовъдство, то вероятно се засилва в периоди на засушаване, има по-дълги маршрути, а отглеждането на животни получава първостепенна роля при повишена влажност, например през 9-8 в.пр.Хр., когато пасищните зони в Горнотракийската низина се превръщат в по-важен компонент на ландшафта, отколкото обработваемите площи. Казано с други думи, идеята за трансхуманен надрегионален характер на стопанството през цялата втора половина на II – първата половина на I хил.пр.Хр. според мен е пресилена, а палинологичните данни за изсичане/опожаряване на гори както заради освобождаване на терени за земеделие, така и за пасища –подценени. Това мнение, разбира се, е само основа за бъдещ спор и в никакъв случай не омаловажава изводите на дисертанта.

Заключението обобщава направените в изложението изводи и посочва коректно проблемите и перспективите пред бъдещите изследвания.

Структурата на **автореферата** повтаря тази на дисертацията, а Справката за приноси отразява най-важните постижения на труда. Списъкът с публикации по темата обаче е изненадващо скромнен и като брой, и като обем - една индивидуална статия и две в съавторство в каталози на изложби. Тази научна продукция намира слаба подкрепа и в посочените участия в колективни проекти и научни форуми, тъй като става дума за непубликувани резултати.

Оценката ми за дисертацията Пламен Георгиев е положителна, макар че, като всеки труд, тя има както достоинства, така и недостатъци. Забелязаните грешки са по-скоро от технически характер: в азбучната подредба на заглавията в библиографията (например публикациите на трима автори с една и съща фамилия са подреджани хронологически, а не, както е прието, според първото им име); цитирани в текста автори липсват в библиографията и обратно (например Кечева 2022; Бориславов 1999 и др.); на места се забелязва дословно придържане към текста на цитирания автор, което е неприемливо; граматически или правописни грешки, например при съгласуването по число на съществителното „епоха” с прилагателните „късна бронзова” и „ранна желязна”, упоритата употреба на думи като „атрибутация” вместо „атрибуция” в Каталога, на „Provinence studies” вм. „Provenance studies” и др.

Достойнствата на този труд виждам в умерения изказ, в коректния анализ и обобщение на наличната археологическа информация за изследвания ареал, в използването на палеоботанични и палинологични данни за реконструкция на околната среда, в предложената хипотеза за стопанския профил на обитателите на района през късната бронзова и ранната желязна епоха и най-вече – в прилагането на модерни методи (Географски информационни системи) за събиране, организация и анализ на данни в селищната археология. Текстът е и подходящо онагледен с полезни и информативни карти, снимки, чертежи, таблици, графики и диаграми.

Казаното ми дава основание да препоръчам на Научното жури да присъди на Пламен Златков Георгиев образователната и научна степен „доктор”.

20.01.2023 г.

Доц. д-р Румяна Георгиева

не сачете